

Яків Якович Старичев — таксидерміст і колектор Зоологічного музею Ніжинського університету

Леонід Рековець¹, Людмила Кузьменко²

¹ Національний науково-природничий музей НАН України

² Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя

¹ e-mail: leonid.rekovets@upwr.edu.pl; orcid: 0000-0001-9934-7095

REKOVETS, L., L. KUZMENKO. Yakiv Yakovych Starychev, a taxidermist and collector of the Zoological Museum of Nizhyn University. — Based on archive materials and the authors' recollections, information is provided about the life and creative path of the talented taxidermist and collector of Mykola Gogol University of Nizhyn. His aspirations and abilities were a natural call of the soul to perform his favourite work for 45 years in one position—a laboratory assistant at the Department of Zoology. He was distinguished by a high level of responsibility for the performance of official duties—ensuring a dynamic didactic process and creating a zoological museum with collections at the university where his exhibits, mainly in the form of mounted mammals and birds and biogroups, are now on display.

Біографічні деталі

Яків Якович Старичев народився 23 лютого 1912 року в Ніжині на Чернігівщині в родині дрібних приватників. Після закінчення школи у 1928 р. і до 1938 р. працював різноробочим на Ніжинських підприємствах (залізниця, маслозавод та засолзавод, будівельна організація). З 1.10.1938 і до виходу на пенсію, з невеликою перервою в час війни, працював препаратором, а потім лаборантом кафедри зоології інституту у Ніжині.

Загалом Яків Якович пропрацював на кафедрі 45 років, і вийшов на пенсію у жовтні 1983 року. Всі ці роки він незмінно мав авторитет та підтримку з боку керівників кафедри, які належно оцінювали його сумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків і сприяли розвитку Зоологічного музею (ЗМНУ).

Помер Яків Якович 29 травня 1986 р. Похований на Овдіївському цвинтарі м. Ніжина.

Рис. 1. Яків Якович Старичев, фото повосенне, 1944 р. (у віці 32 роки), з архіву автора.

Професійні досягнення

Про здібності Якова Яковича в таксидермії є висновок Кваліфікаційної комісії Зоомузею КДУ від 7.03.1952 (дані з особової справи): «кваліфікувати тов. Я. Я. Старичева як таксидерміста високої кваліфікації». У протоколі відмічено його заслуги в оформленні біогруп та новаторські пропозиції, зокрема щодо виготовлення скляних очей для опудал¹.

Він не мав обладнаної лабораторії, лише був куточок, де повставали виготовлені ним опудала птахів і ссавців. В роботі він незмінно використовував «дідівські» методи оброблення та фіксації шкурки для їх тривалого зберігання (крохмаль, дуствове мило тощо). Завдяки цьому і нині його експонати в Зоологічному музеї Ніжинського університету (ЗМНУ), хоча і втратили свій «блиск», складають основу зібраної тут колекції. Серед них — опудала вовка, лисиці, зайця, борсука, єнота, різних видів гризунів та дрібних хижих, рукокрилих. Велика колекція виготовлених ним опудал птахів і в меншій мірі нижчих хребетних теж виставлені в експозиції. Загалом в ЗМНУ експонується та зберігається у фондах понад 700 екз. ссавців, серед яких переважають мишовиді гризуни. В музеї ці експонати виставлені згідно з систематикою та доповнюють передній план діорам «Полісся», «Зимовий пейзаж», біогрупи «Ховрахи» тощо. Яків Якович збирав матеріал та перетворював його в експонати — самостійно (був він завзятим та хорошим мисливцем) або за участі студентів під час їх польових практик, особливо при виїздах у Карпати на стаціонар Львівського університету в Квасах.

З карпатських і волинських практик ним привезені такі зразки, як волинський підвид ховраха крапчастого, полівка снігова, щур гірський та ін. Але більшість експонатів і фондів зібрана на території Чернігівського Полісся, а особливо Подесення [Марисова & Шешурак 2012]. Суттєве поповнення колекцій та оновлення музею сталося після 1963 р., коли керівником кафедри стала І. В. Марисова, яка усіляко підтримувала починання Якова Яковича [Рековець 2009]. Значна кількість матеріалів, які опрацьовував Старичев, зібрана й приведена співробітницею кафедри Н. Панасенко та дипломниками у дендропарку «Тростянець», а також у заплавах річок Остер, Удай, Смолянка (біля сіл Каблуки, Низи, в урочищі «Темне» та з теренів зниклого нині хутору Троні) [Панасенко *et al.* 1982].

Яків Якович постійно постачав польові наочні оригінали до лабораторних занять студентів. Але для навчальної практики студентів з метою виготовлення опудал чи скелетів, на факультеті функціонував тераріум, де розводили піддослідних тварин. Такі препарати у вигляді скелетів та тушок нині є частиною фондів ЗМНУ, і їх активно використовують колеги для проведення занять [Шешурак & Кедров 2002; Шешурак *et al.* 2016].

¹ Протокол підписали О. Корнеєв, М. Воїнственський, Л. Смогоржевський та О. Лубкін. На заняттях Яків Якович вчив нас, студентів, виготовляти такі очі.

Рис. 2. Яків Старичев в експедиційних умовах (1967 р.) та виготовлена ним діорама «Ховрахи» в експозиції Зоологічного музею Ніжинського педуніверситету. Фото з архіву автора.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Яків Якович був добрим і відповідальним мисливцем, активно допомагав студентам у здобуванні й фіксації матеріалів під час польових практик, особливо на біостанціях у Кладківці та в Ядутах — на старицях та заплавах Десни та в лісах борових терас. Працював в терені він разом із викладачкою кафедри О. Москаленко і лаборанткою Зоєю Марківною [Рековець 2005], постійно збагачуючи музейні фонди новими зразками.

Як завзятий мисливець, Старичев був учасником першого всеукраїнського з'їзду товариства мисливців у Києві (12–15 червня 1947 р.), де представляв у якості делегата Чернігівське обласне товариство. Часто зі своїми колегами він брав участь в колективних мисливських рейдах з доброю їх результативністю (ліцензовані відстріли лося та свині). А часом дозволяв собі організувати відпочинок з пригощенням «кафедралів» дичиною². Такі наші зустрічі завжди були насичені його мисливськими оповідками жартівливого змісту. Яків Якович був простим і доступним співрозмовником, особливо на мисливську тематику, з емоційною деталізацією цікавих випадків, надто про поведінку його колег по полюванню у різних ситуаціях.

Відзначався він спокійним характером, мав врівноважений темп виконання своїх службових обов'язків та відповідальне відношення до роботи, робив усе сумлінно та у відповідності з планом, був пунктуальним, особливо пильнував дидактичний процес. А ще на кафедрі існував куточок живої природи до створення та функціонування якого він докладав багато зусиль. Нерідко він працював у позаурочний час, надто коли виконував свої поточні таксидермічні справи [Рековець 2005].

² В цьому колі його «нештатного» кафедрального спілкування були В. Канівець, О. Киричок, В. Лашенко, Л. Назарова, Н. Панасенко, які дуже поважали Якова Яковича.

У вільні хвилини або в позаурочний час за символічним келишком вина Яків Якович багато розповідав про відродження Інституту в повоєнний час та про діяльність його ректора Кузнєцова, з яким у нього були довірливі стосунки, а також про утвердження кафедри зоології і роль в цьому її керівників. У своїх спогадах він згадував про ніжинського таксидерміста М. Левенця, з яким він контактував, хоча тісно вони й не співпрацювали.

Деякі останніх років свого життя він тісно співпрацював з Ніжинським краєзнавчим музеєм, де теж зберігаються його роботи. На жаль, послідовників таланту Якова Яковича не залишилося, просто з посеред молодих людей не було бажаючих, хоча у кожного з нас — студентів, які зростали біля нього, залишилися яскраві спогади про таксидермію та майстра.

Література

- Марисова, И. В., П. Н. Шешурак. 2012. Зоологический музей Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя: история создания и современность. В кн.: *Актуальні питання природничих наук та методики їх викладання*. (Ред Г. Сенченко). Ніжин, 38–46.
- Панасенко, Н. А., Н. Ф. Куркчи, Е. Д. Мельниченко, А. Н. Сметанин. 1982. Микромаммалии и их роль в ландшафтном парке «Тростянец». В кн.: *Сохранение и восстановление старинных парков*: Сб. научных трудов. Отв. ред. М. Г. Курдюк. Наукова думка, Киев, 93–95.
- Рековець, Л. І. 2005. Спогади. В кн.: *І дорогий, і незабутній: Спогади випускників університету*. Ред. Т. Д. Пінчук; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Аспект-Поліграф, Ніжин, 137–139. ISBN 966-340-058-7
- Рековець, Л. І. 2009. Інса Віталіївна Марисова — орнітолог і педагог. *Вестник зоології*, **43** (6): 571–572.
- Шешурак, П. Н., Б. Ю. Кедров. 2002. Польові практики з зоології хребетних у вивченні ссавців Чернігівщини. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **30**: 42–48.
- Шешурак, П. Н., И. В. Марисова, А. С. Вобленко, Б. Ю. Кедров. 2016. Роль Зоологического музея Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя в научных исследованиях и учебном процессе. Сообщение 2. В кн.: *Актуальні питання біологічної науки* (Ред. Г. Сенченко). НДУ імені Миколи Гоголя, Ніжин, 181–188.

Резюме

РЕКОВЕЦЬ, Л., Л. КУЗЬМЕНКО. Яків Якович Старичев — таксидерміст і колектор Зоологічного музею Ніжинського університету. — На основі архівних матеріалів та власних спогадів авторів подано відомості про життєвий і творчий шлях талановитого таксидерміста і колекціонера Ніжинського університету ім. Миколи Гоголя. Його прагнення та здібності були натуральним покликом душі до виконання улюбленої справи протягом 45 років на одній посаді — лаборанта кафедри зоології. Вирізнявся високим рівнем відповідальності до виконання службових обов'язків — забезпечення динамічного дидактичного процесу та створення зоологічного музею з фондами при університеті де тепер виставлені його експонати переважно ссавців та птахів у вигляді опудал та біогруп.